

Hi hauria ja l'obstacle del sufix, objecció que salta a la vista, puix que no hi ha quasi cap sufix en àrab; però s'hi podria replicar que l'àrab tardà creà per als NPP una terminació hipocorística *-ús, -úz, -úš*, que estudiaren Littmann (*Studia Ori. Pedersen* 1953, 193 ss.) i Ga.Gómez (*Arabica* I, 1954, 129-130), la qual, en diversos països, s'afegí vulgarment a noms coneguts, de nissaga semítica, *Amrús, Hamdús, Abdúš*. L'arrel *khl* donà un adj. *'akhal*, fem. *kaħla*, per a la persona «qui a les yeux noirs, ou les paupières brunes»¹⁰ (com tot bon moro o bella mora), i es degué aplicar bastant com a NP o sobrenom: avui *Kuħla* NP fem. a Egipte (Littmann, *N. d. heutigén Ágypter*, p. 87); *Káħil* i *Káħil* a Algèria (GGAlg, 202, 203). ¿Podriem, doncs, imaginar-ne un derivat hipocorístic en *-ús*, i¹⁵ admetre que *Callosa* es vagi formar, en català, com a fem. d'això? I no és suposició, sense algun agafatall, perquè es troben a Algèria *Qablús* i *Kablús*, que quasi són el que suposàvem (i fins un descabdellat *Kablélis*).²⁰

No podem recusar, doncs, del tot l'existència d'un dilema etimològic entre el romànic suggerit per mi i Salvà, i aquest àrab. Per més que no es confirmin aquests noms en els segurs reculls d'onomàstica àrbiga de Hess i Littmann; ni es pot dir que la terminació *-osa* amb *-a* correspongui bé a *-úš* del nom d'Algèria, majorment per la *s* sonora (no *-z*). I llur forma vacil·lant entre *K-* i *Q-*, no deixa de suscitar la sospita que siguin noms manlevats no àrabis: fins al punt que ni tan sols es pot posar en dubte la possibilitat³⁰ que vinguin d'aquells moriscos callosins que hem vist refugiats a Algèria el 1584; tal com veiem que el tirador de xarop de Gandia es deixava dir *Miquel Callosa* en la informació de 1583.

En definitiva la recerca àrbiga ens ha resultat massa rebuscada i incerta en tants detalls, que cal tornar a l'origen romànic i mossàrab a que m'inclinava en E. T. C., i en una forma com la que insinua Salvà. Ningú com ell per saber que correspon a la duresa del terreny en què s'edificà la nostra Callosa; i que el de Callosa de Segura no deu ser gaire flac ni escaguitxat ¿potser també es pot deduir del fet que s'hi vagi obrir i mantenir la renomada sèquia de Callosa-Catral? (deixem-ho al judici dels murcianistes).

En tot cas no es pot dubtar que CALLUM i la seva família estaven ben ancorats en la llengua: primer, ja en llatí clàssic, on CALLOSUS, *-OSA*, 'dur, dura', fou usat per Horaci, Plini, Celsus i Apuleu. I, notem-ho bé, en mossàrab, on certament no era manlleu del castellà, sinó arrelat des d'antic en el parlar viu dels moros peninsulars: *PAlc* registra entre els granadins, no sols *call*, plural d'un singular *calla* o *callo* «callo de la mano o pie», sinó també formes verbals derivades d'això segons les normes de la morfologia àrbiga:³⁵ *mucállal* «calloso, cosa con callos» (135b29 ss.); «encallar, hazer callos, nicallál, callált»; i en cinquena forma (*nitcallál*) «encallecerse mucho» (214.36. 37); també en el nostre *RMa* verb *qall* (fut. *niqállal* i intensiu *atqállal*) amb subst. derivat *qulla*, pl. *quállat*, traduïts⁶⁰

«callus» (163b, 276.7 f.).³

És clar que la solució és aquesta: (VILLA) CALLŌSA designant un mas en terreny eixut de dura consistència, nom heretat del mossàrab.

¹ No oblidem que *call* figura en Jaume Marc i al *Spill* de J. Roig, i que és ara sobretot el *call de la mà* a Mallorca etc., per a altres objectes durs (de ferro etc.); *callós* parlant de la pell endurida en Ant. Canals i en el *Libre d'Ajustaments* (DECat, *AlcM*). —² «*Qalsa*: caliga» a *RMa*, és manlleu del nostre *calça*, d'on potser *qls*, mot rar ('arremangar, arrugar'; i *qalús* «jeune chamelle ou autruche», *RMa*) i també *qulús* 'cable' que crec és manlleu del grec. No se sap d'on treu *AlcM* un àr. *gallós* 'cagalló' (d'aire poc àrab i absent dels diccs., del qual vol derivar un *callós* 'cuc o grill-cadell' que troba a Freginals i Albalat; si no és per confusió amb allò, (car els mots per a «cagajón, cagada» són ben diferents en *PAlc*: *qárija*, *cacayla*). —³ Potser, doncs, també vindria d'aquí el verb *kallal* que *RMa* defineix «fatigare» (109, 375) des d'alguna acc. translàtia.

CALLÛS

Poble vora el baix Cardener, entre Manresa i Súria, o millor *Catllús*: grafia que ja volíem introduir els membres de la Ponència de l'Institut i de la Generalitat, el 1932, però no gosàrem adoptar-la, per la vacil·lació en la pronúncia actual i l'escassetat de dades antigues.

PRON. MOD. J. Ribas, de Manresa, ens comunicava *kəlús*; Casac., 1920, havia anotat *kanlús* a Santpedor i a Camps de Fonollosa, però desconfiàvem perquè hi havia aquí una evident alteració per etimologia popular (com si fos *Can Lluç*!). El febrer de 1932, jo oïa *kəllús* a un, allí mateix, *kanlús* a un altre mesos més tard, anotava *Kənlús*, a Su o a Cardona; també la GGC vacil·lava entre *Callús* i *Catllús*; després he sentit *kəllús* a molta gent. En realitat, doncs, és *Catllús* la pronúncia i forma més correcta.

MENCIONS ANT. 1072 *Casluç* (*Analecta S. Tarraç.* IV, 367); 1123 *Catllús* posa MiretS (*TemplH*, 280), si bé sense precisar la forma del doc.; 1129 «*kastrum de Castluz* --- signum Saturninum de *Castlucio*» (*Cart. St. Cugat* III, 89-90); S. XII *Castlucio* en la més antiga de les llistes parr. de Vic, p. p. Pladevall, número 245 (doc. II), *Castlús* en el doc. III; 1178 Arn. de *Castlucz* (*Cart. S. C.* III, 272); 1186 B. de *Castluz* (ib. p. 305); 1188-90: «Anglerola --- Miralcamp --- Siscar, B. de Cardona, Guillem de *Castlús*, Brg. *Çaguardia* ---» (MiretS., *Templ.* 58-59); 1196, *castrum de Castluz*» (C. S. Cu. III, 346); 1205 «E. de *Castluz*» (ib., p. 374); 1331 eccl. de *Castlucio* (Junyent, *Misc. Griera* I, 378); 1359 *Callus* (*CoDoACA* XII, 70); 1351 «*Catluç, Castrolucio*» (SerraV, *Pinós i Mtpl.* I, 467); 1369 *Catlluç* (ibid., 433).

No en sé altres homònims catalans que un turó anomenat *La Corona de kalús* en te. de Benigembla